

Laudnõu valmistamine

Laudnõu on anum, mille küljed valmistatakse üksikutest laudadest. Rahvapäraselt on laudnõusid nimetatud ka riistadeks. Üldjuhul on laudnõud tüvikoonuse kujulised, sest nii on lihtsam lõhestatud vitsast valmistatud rõngaga nõu küljelauad omavahel tugevalt kokku tõmmata. Osa nõusid on ülalt koonduvad. Nendeks on näiteks kannud. Osadel nõudel on aga põhja läbimõõt väiksem kui ülevalt servast mõõdetuna. Nendeks on näiteks kapad. Tünnide ja vaatide puhul on aga anuma keskkohal suurema läbimõõduga kui otsad. Harva on valmistatud ka silindrilisi laudnõusid (lähker), kuid nendele vitste peale panemine ja pingutamine on juba keerulisem.

Kibu valmistamine

Kibu on laudnõu, mille põhja läbimõõt on väiksem kui ülemise serva läbimõõt. Traditsiooniliselt valmistatakse Eestis kibusid kuusepuidust. Parim materjal on tihedasüülised toorikud, mis on saadud pakust lõhestamise teel. Eelistatud on sellised lõhandikud, kus puidu keerdumine ei ole väga suur ja lõhestatud tükid jäävad võimalikult sirged. Pakust tuleks lõhestada nii, et laua laiem külg jääks radiaallõikesse. Laudade arv kibus on tavaliselt 6-12 tk, sõltuvalt materjali laiusest. Toorikute pikkus võiks olla vähemalt 300 mm. Üks toorikutest võiks olla pikem, umbes 500 mm, ja paksem või kõver. Sellest tuleb kibu käepide. Enne laudnõu valmistamist tuleb materjalil korralikult lasta ära kuivada.

Ka vitste materjal on parem, kui see on varem ette valmistatud ning lastud ära kuivada. Läbikuivanud vitsa puhul jääb lukustus tugevam. Vitsa materjaliks sobib hästi toomingas, mis on piisavalt sitke ning ei muuda laudnõu kasutamisel värvi. Oksa pikkus peaks olema vähemalt pooleteistkordne nõu läbimõõt.

Tööetapid

1. Lõika välja laudnõu põhi. Ürita märkida laudnõu põhi võimalikult laua keskele, et selle küljed kõmmeldumisel muudaksid oma kuju sümmeetriliselt. Põhja hõveldamisel jälgi, et selle paksuseks jääks umbes 10-12 mm. Põhja servad on soovitatav kergelt faasida (maksimaalselt 1 mm). Suurt faasi ära tekita. Selleks, et põhi hiljem tihedam saaks, võid servas puidukiud ka metallvasaraga kokku lüüa. Hiljem paisub selline põhi vett saades normaalmõõtmetesse tagasi ning sulgeb tappliite tihedalt.

2. Tahu välja küljelauad. Eestvaates peaksid need jääma kiilukujulisteks. Sellest, kui suure kaldega kiilu valmistad, sõltub ka, kui kooniline nõu tuleb. Kui nõu on liiga kooniline, siis hoiab vits seda halvasti koos. Aja möödudes võib vits kohalt ära nihkuda. Kui laudnõu on aga silindriline, siis on vitsa mõõtmine ja paika panemine keerulisem. Optimaalne kaldenurk võiks olla 15°(kontrollida, kas on nii suur).

3. Töötle kumerhöövliga (voolmete või kumerpeitliga) küljelauad nõgusaks (Joonis 1). Nõgusust saab kontrollida anuma põhja järgi. Arvesta, et kibu ülemises servas on kõverusraadius suurem. Kontrolli, et laudad ei läheks hõõveldamise käigus tiivikukujuliseks (kontrolli mõistet). Sirge pinna peal saad kontrollida, et küljelaua kõik neli nurka toetuvad laua vastu. Käepideme võiks kujundada selliselt, et see oleks kallutatud väljapoole.

Joonis 1. Laudade sisepinna hõõveldamine kumerhöövliga.

4. Hõõvelda laua servad hõövlil (võimalusel pikemal hõövlil) sirgeks (Joonis 2). Kui asetad joonlauda vastu küljelaua serva, siis peaks see läbima põhja keskpunkti.

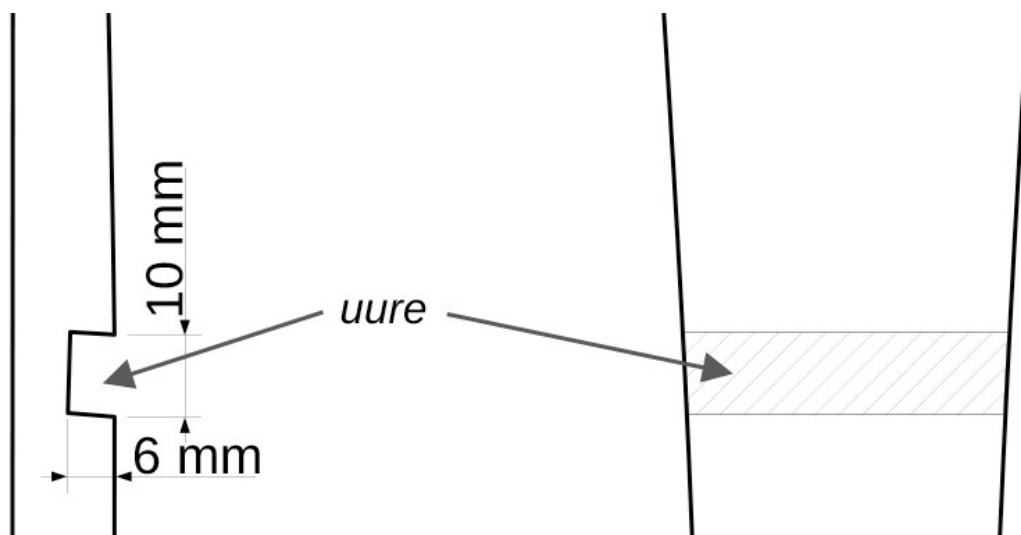

Joonis 2. Küljelaua servade hõõveldamine pikkhõövlil.

5. Hõõvelda lauad enam-vähem ühte paksusmõõtu. Laua välimine külg võib jääda esialgu ka sirge. Siis on lihtsam uuret lõigata, sest toorik lõikamisel ei kiigu. Kõige õhemast kohast ei tohiks laud minna õhemaks kui 15 mm.

6. Märki teravaotsalise noaga uurde märkjooned (uurde ülemine ja alumine servajoon). Hea oleks alustada seda pikemast lauast, millest hiljem tuleb käepide. Märkimisel kalluta küljelaud natuke väljapoole ning vaata, et laua telg oleks risti põhjaga.

7. Kinnita toorik pingi külge ning alusta uurde lõikamist, kasutades selleks uurdenuga või mõnda teist selleks sobivat nuga, millega on mugav puitu risti kiudu lõigata. Uurde põhja võid puhastada kitsa peitliga või selleks tööks spetsiaalselt valmistatud uurdepeitliga. Uurde sügavus peaks olema vähemalt 5 mm ning mitte rohkem kui pool laua paksust. Laua paksus all servas võiks olla umbes 15 mm (Joonis 3). Uurde täpsusest sõltub kibu vettpidavus.

Joonis 3. Uurde mõõdud. Laudnõu koostamine (Merimaa, I.).

8. Kinnita küljelaud põhja külge. Aseta täisnurgik põhja keskpunkti ning vaata, kas laua servad on täisnurga all, kui neid vaadata suunaga põhja keskpunkti. Kui ei, siis saad seda parandada kas küljelaua ja põhja vahelise nurga muutmisega või laua servade hõõveldamisega. Samuti pead kontrollima, et vastu laua serva surutud joonlaud läbiks ringi keskpunkti. (vt Kannu valmistamine)

9. Kui esimene küljelaud on paigas, siis paigalda selle kõrvale teine küljelaud. Kontrolli, et laudade servad oleksid tihedalt teineteise vastas. Märki noaga teisele lauale uurde märkjooned.

10. Lõika teise laua sisse ure ning sobita see põhja külge. Kontrolli üle, et küljelaudade servad oleksid tihedalt teineteise vastas. Vajadusel hõõvelda servad hõövli peal üle.

11. Fikseeri laua ülemised servad plekitükiga, lüües see mõlemasse lauda kuni 5 mm sügavusele või kasutades klambripüstolit (Joonis 4).

Joonis 4. Servalaudade fikseerimine plekitükkidega.

12. Jätka küljelaudade paigaldamisega kord ühelt poolt, kord teiselt poolt käepidet. Ära unusta laudu paigaldades kontrollida põhja ja küljelaua vahelist nurka ning serva tasapinnalisust nõu telje suhtes. (vt Kannu valmistamine)

13. Kui oled laudadest täisringi peale saanud, siis kontrolli anuma sisepinda: kas see moodustab ühtlase koonuse või ulatub mõnel laual nurk välja. Vajadusel hõõvelda laudade sisepinnad üle.

14. Tõmba laud keskelt koormarihma või valevitsaga (Viires 1960, lk 112) kokku.

15. Lõika küljelaudade välispinnad liimeistriga, nii palju kui need rihma alt välja ulatavad, kumeraks (Joonis 5). Laudade paksus nõu alumises servaks võiks jääda umbes 15 mm juurde, üleval servas võiks paksus olla 10 mm.

Joonis 5. Kibu välispinna tasandamine liimeistriga.

16. Paigalda kibule õiged vitsad. Vitsa pikkus võiks olla poolteist korda suurem kui kibu ümbermõõt. Enne kasutamist viska ettevalmistatud vits tunnikeseks vette likku. Tõmba vits ümber anuma ning märgi sellele lukustuskoht (Joonis 6).

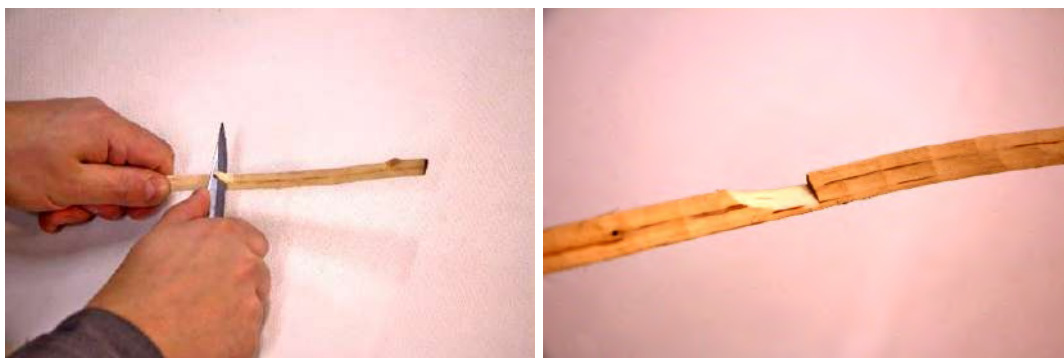
Joonis 6. Vitste ühenduskoha märkimine.

17. Lukustuseks mõeldud hammas võiks olla lõigatud võimalikult risti vitsaga või hästi vähe teravnurksena, et lukk ise lahti ei läheks (Joonis 7). Kui lukk teha liiga terava nurgaga, siis hakkab vits sealt lõhenema.

Joonis 7. Luku ristisuunaline sisselõige.

18. Lõika luku teine serv laugeks (Joonis 8).

Joonis 8. Luku teise serva lõikamine laugelt kuni poole materjali laiuseni. (Merimaa 2022)

19. Lõika ka luku ees olev ala õhemaks (Joonis 9).

Joonis 9. Luku õhemaks vestmine.

20. Vitsa ots aga vesta alates lukust sujuvalt ligikaudu poole õhemaks (Joonis 10).

Joonis 10. Vitsa otste õhemaks vestmine.

21. Lukusta vits (Joonis 11) ning lükka seda kostipulga (Viires 1960, lk 115) või puuklotsiga allapoole (Joonis 12 ja 13) nii, et vits läheks pingesse.

Joonis 11. Vitsa otste lukustamine.

Joonis 12. Vitsa otste teineteise alla surumine kostipulgaga.

Joonis 13. Klotsiga vitsa omale kohale löömine.

22. Lõika üleliigsed vitsa otsad ära.

23. Fikseeri vits puunaelttega, lüües need vitsa nõu põhja poolse serva vastu. Naelte materjal võiks olla kõvemast puiduliigist kui kannu küljelauad.

Joonis 14. Puunaelte vestmine.

24. Enne puunaela sisse löömist uurista küljelauda märknõela või noaga väike ava (Joonis 15) ning löö naelad sisse (Joonis 16).

Joonis 15. Puunaelte jaoks avade puurimine noaga.

Joonis 16. Vitsade fikseerimine puunaeltega.

25. Töötle voolmetega anuma siseseina ebatasasused (Joonis 17).

Joonis 17. Kibu sisepinna viimistlemine voolmetega.

26. Lõika nõu seest ülaserv õhemaks ning pehmenda see (Joonis 18).

Joonis 18. Kibu ülaserva õhendamise ja pehmendamise.

27. Testi kibu vettpidavust (Joonis 19). Poole tunni pärast peaks korralikult valmistatud nõu muutuma vettpidavaks. Enne iga kasutust tasuks laudnõu likku panna ning pärast kasutamist puhastada.

Joonis 19. Anuma vettpidavuse kontrollimine.

Õppematerjali on koostanud Tiit Kobrusepp. Kasutatud on puutöökooli Edev Eremit meistriklassis omandatud teadmisi. Pildid on autori poolt valmistatud.

Täiendavat lugemist:

Kobrusepp, T. Õpiobjektid <https://www.workbenches.org/copy-of-tooted>

Merimaa, I. Laudnõu koostamine. Joonised.

Merimaa, I. (2022) Sirgeseinalise laudnõu vitsutamine puitvitsaga. Juhendmaterjal.

Viires, A. (1960) Eesti rahvuslik puutööndus. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus

Viires, A. (1975) Puud ja inimesed. Tallinn: Valgus

Võti, T. (1986) Õllekannud. Tallinn: Kirjastus Kunst